

Araştırma Makalesi | Research Article

Kemalist İdeoloji İnşa Sürecinde Bir Mizah Dergisi

A Humor Magazine in the Construction Process of Kemalist Ideology

Ezgi TURAL (PhD)

ORCID ID: 0000-0002-2684-3319

ezgitural84@gmail.com

Başvuru Tarihi | Date Received: 02.04.2023

Yayın Kabul Tarihi | Date Accepted: 16.06.2023

Yayınlanma Tarihi | Date Published: 30.06.2023

Tural, E. (2023). Kemalist İdeoloji İnşa Sürecinde Bir Mizah Dergisi. *SDÜ İfade Dergisi*, 5(1), 16-35.

Özet

Bu çalışma, Kemalist ideolojinin yayılma sürecinde dönemin mizah dergilerinden *Karagöz*'ün üstlendiği rolü incelemektedir. Çalışma, *Karagöz*'ün 1933 yılının 28 Ekim ve 1 Kasım tarihleri arasında çıkan iki sayısını kapsamaktadır. Belirtilen bu tarih aralığında, Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları gerçekleşmiş, kurucu unsurlar basında tümüyle öne çıkmıştır. Çalışmanın sınırlarını belirleyen bu süreç, Kemalizm'in Türk siyasi ve toplumsal hayatındaki etkinliğinin bir göstergesi olması nedeniyle önemli görülerek belirlenmiştir. Çalışma, Althusser'in 'Devletin İdeolojik Aygıtları' kuramından yola çıkarak, Kemalist ideoloji inşasında *Karagöz*'ün rolünü ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Mizah üzerinden ideolojik bir çözümleme yapılmış, ele alınan veriler John B. Thompson'un ideolojinin işlevi kipleri modelinden yararlanılarak incelenmiştir. Bir mizah dergisi olmakla birlikte mizahın eleştiri işlevini yerine getiremeyen *Karagöz*, Kemalist inşa sürecinde işlevsel bir rol oynamış, kurucu değerlere bağlı bir tutum sergilemiştir.

Anahtar Kelimeler Kemalist İdeoloji, Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları, Mizah Basını, *Karagöz* Dergisi, Araçsal Mizah.

Abstract

This research paper is based on *Karagöz*'s role in spreading the Kemalist ideology from humor magazines. *Karagöz* is the ideological assumptions of the humor press. The paper concerns *Karagöz*'s savings in 1933 October 28 and 1 November. For this reason today's historiography took place and the founding elements appeared completely at the beginning. This process defining the boundaries of work must be a demonstration of Kemalism's influence in Turkish political and social life. In this article, it is aimed to reveal the role of Althusser's ideological devices and to reveal the role of the humor press in the course of the Kemalist ideology. The article's methodology is based on John B. Thompson, and this method is based on on text analysis in order to reveal ideology. In the during of Kemalism process, the press needs to be used, humor magazines are not out of this line. In this regard, *Karagöz* has a functional position in the Kemalist construction process.

Keywords Kemalist Ideology, Tenth Year Celebrations of the Republic, Humor Press, *Karagöz* Magazine, Ideological Instrumental Humor.

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi boyunca Kemalist ideolojinin idealize ettiği toplumsal düzeni ve değerleri etkin kılabilmek, yeni ulusal kimliği inşa edebilmek amacıyla farklı ideolojik aygıtlardan yararlanılmak istenmiştir. Yeni toplumsal kuruluşun yayılma sürecinde özellikle yazılı basına önemli bir misyon yüklediği söylenebilir. Bu yayınlardan biri de hem Osmanlı'nın son dönemlerine hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarına tanıklık eden *Karagöz* adlı mizah dergisidir.

Çalışmada, Kemalist ideolojinin, topluma yayılma ve etkileme sürecinde *Karagöz* dergisi üzerinden mizah basınının araçsallaşması irdelenecektir. Erken Cumhuriyet dönemini kültürel kodların önemli bir taşıyıcısı olan mizah basını üzerinden ele almak, yalnızca siyasal alanda yaşanan gelişmelerle ilgili değil, toplumsal ilişki örüntülerine ilişkin bilgi sahibi olabilmek için de elverişli bir zemin sunmaktadır. Türkiye mizah tarihinin en uzun soluklu mizah yayınlardan biri olan *Karagöz*, hem Osmanlı'nın son dönemlerine hem de Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık etmiş bir dergidir. *Karagöz*, özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra iktidar odaklarıyla yakın ilişkiler geliştirmiş, hükümetin desteğini almak konusunda hiçbir sorun yaşamamıştır. Derginin yayın hayatının uzun bir kısmını CHP'nin kontrolü altında sürdürdüğünü ifade eden birçok kaynak bulunmaktadır (Tamer, 2011: 214). Çalışmada *Karagöz* dergisi, kurucu kadro ile geliştirdiği bu ilişki örüntüsü göz önünde bulundurularak, doğası gereği eleştirel bir işleve sahip olan mizahın nasıl araçsallaştığını anlamlandırma açısından önemli görülerek belirlenmiştir. Çalışma, *Karagöz*'ün 1933 yılının 28 Ekim - 1 Kasım arasında çıkan iki sayısını kapsamaktadır. Çalışmanın sınırlarını belirleyen bu tarih aralığı, kurucu unsurların basında tümüyle öne çıktığı bir süreç olması nedeniyle tercih edilmiştir. Çalışma, *Karagöz* dergisinin ideolojik yapılanmadaki rolünü ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Buradan hareketle çalışmanın ana sorusu "Bir mizah dergisi olan *Karagöz*'ün Kemalist ideoloji inşa sürecindeki rolü nedir?" olarak belirlenmiştir.

Atatürk Dönemi'nde basını ele alan çalışmalar zengin bir literatür oluşturmaktadır. Bu çalışmaları dört farklı bölüme ayırmak mümkündür. Çalışmaların ilk bölümünün basın özgürlüğü ve sansüre yönelik olduğu görülmektedir. Metin Kopar'ın *Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Basın İktidar İlişkisi* adlı çalışması bu bölümde değerlendirilebilir. Bir derleme niteliğinde olan çalışmada Kopar, basın ile iktidar arasında yaşanan çatışmaların İstiklal Mahkemeleri'ndeki yansımalarını incelemeyi amaçlamıştır. Kopar, basına atfedilen görevler ile muhalif basına getirilen yasaklamaları gözler önüne sererek, mevcut yönetimin gazete ve gazetecilere karşı tutumunu ele almıştır (Kopar, 2016). Bu bölümde değerlendirilebilecek bir diğer çalışma ise Esra Oğuzhan'a ait *Atatürk Döneminde Basın ve Basın Özgürlüğü* adlı makaledir. Çalışmada, durum analizi yöntemi kullanılarak dönem itibarıyla basına yönelik sansür ve yasaklamalar ele alınmıştır. Oğuzhan, makalesinin sonuç bölümünde dönem şartlarını da göz önünde tutarak sansür ve yasaklamaların gerekliliğine değinmektedir (Oğuzhan, 2009).

İkinci bölümde Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen yeniliklerin basında nasıl yer bulduğu sorusuna odaklanan çalışmalar bulunmaktadır. Nalan Ova'nın, *Harf inkılabı ve Türk Basını: Vakit, İkdam ve Hakimiyet-i Milliye Örnekleri* ve Gökçen Başaran İnce'nin, *Erken Cumhuriyet Dönemi Basınından Üç Portre, Üç Fikir: Sabiha (Zekeriya) Sertel, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi* adlı çalışmaları bu bölümde değerlendirilebilir. Ova, çalışmasında harf inkılabından sonra basında gerçekleşen gelişmeleri neden-sonuç ilişkisiyle ele almıştır. Çalışmanın amacı, harf inkılabının basın ile etkileşimini ortaya koymaktır. Ova, çalışmasının sonuç bölümünde basının harf inkılabının gerek hayata geçirilmesinde gerekse yaygınlaştırılmasında merkezi bir rol oynadığını aktarmaktadır (Ova, 2005). İnce ise dönemin üç gazetecisini ele alarak bu gazetecilerin kültürel dönüşüm sürecindeki politik pozisyonlarını incelemiştir. Sabiha Sertel, Ahmet Emin Yalman ve Nadir Nadi'nin Cumhuriyet uygulamalarına karşı tutumlarını ve Cumhuriyet rejimi hakkındaki düşüncelerini ortaya koymayı amaçlayan çalışma, bir monografi olarak nitelendirilebilir (İnce, 2010). Bu bölümde değerlendirilebilecek bir başka çalışma Bülent Akbaba ve Tolga Seçkin Birbudak'a, ait olan *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı* adlı makaledir. Çalışma, Türk mizah basınının Milli Mücadele'ye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde gerçekleştirilen inkılâplara bakışını karikatür örnekleri ile açıklanmayı amaçlamıştır. Çalışmada karikatürler niteliksel açıdan analiz edilmiştir (Akbaba ve Birbudak, 2009).

Üçüncü bölümde dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan gelişmelerin basına yansıma biçimini konu edinen çalışmalar bulunmaktadır. Mustafa Göleç, *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne Göre*

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye Bulgaristan İlişkileri adlı makalesinde 1923-1930 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin *Hakimiyet-i Milliye*'ye yansımalarını değerlendirmiştir (Göleç, 2016). Gözde Sevil Kılıçer, *Karagöz (1930-1938) Siyasi, Mizahi Bir Halk Gazetesi* adlı çalışmasında toplumsal gelişmelerin *Karagöz*'de nasıl yer aldığı sorusunu cevaplandırmaya çalışmıştır. Kılıçer, 1930-1938 yılları arasında geçen döneme odaklanmış, ele aldığı karikatürleri, nitel içerik çözümlenmesi yöntemi ile incelenmiştir (Kılıçer, 2005). Yasin Kayış ise *Atatürk Döneminde Siyasi Karikatür* adlı çalışmasında 1922-38 yılları arasında Türkiye'de yayınlanan çeşitli mizah dergileri ve gazeteleri incelemiştir. Dönem boyunca yaşanan siyasi gelişmelerle karikatür sanatı arasındaki etkileşime odaklanan Kayış, çalışmasının sonuç bölümünde mizah yayınlarının 1925'ten sonra daha baskın bir yönetim anlayışı benimsenmesine de bağlı olarak eleştirel niteliklerini kaybettiğini belirtmiştir (Kayış, 2016). Bu kategoride değerlendirilebilecek bir başka çalışma Ayşe Bedir'in *Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939* adlı tezidir. 1922-1939 yılları arasında yaşanan siyasi gelişmelere ve bu gelişmeler sonucunda gerçekleşen toplumsal dönüşümlere odaklanılan çalışmada, *Karagöz*'de yer alan karikatürler göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir (Bedir, 2019).

Dördüncü bölümde ise bu çalışmanın da konusunu belirleyen resmi ideoloji taşıyıcısı olarak basını ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında Funda Selçuk Şirin'in *Cumhuriyet İdeolojisinin Halka Benimsetilmesinde Kars Halkevi ve Doğu Dergisinin Rolü ve Ulus Devlet İnşasında Basının Rolü: Falih Rıfkı Atay* adlı çalışmaları ön plandadır. Her iki çalışmada da ele alınan konular Althusser'in ideoloji kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Şirin, Kars Halkevi ve Halkevi dergisi *Doğu*'un ulus devlet inşa sürecine nasıl ve ne oranda katıldığını ortaya koymayı amaçlayan ilk çalışmasında içerik analizi yönteminden yararlanmıştır. Çalışmada, ulus devletin inşa sürecinde Halkevleri ve *Doğu* dergisinin etkili araçlardan biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şirin-Selçuk, 2010a). Şirin, ikinci çalışmasında ise Atay'ın gazete yazılarını içerik ve söylem analizine tabi tutmuştur. Sonuç bölümünde Atay'ın gazetecilik anlayışı doğrultusunda ulus devlet inşa sürecinde basından yararlandığını ortaya konulmuştur (Şirin-Selçuk, 2010b). Bu makale, resmi ideoloji taşıyıcısı olarak basını inceleyen çalışmalar arasında değerlendirilebilir. Bununla birlikte mizah basınına incelediği için söz konusu çalışmaların büyük bir kısmından öz itibarıyla ayrılmaktadır. Mizah basınına ele alan çalışmalar genel itibarıyla Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketlerinin karikatüre nasıl yansıtıldığına odaklanmıştır. Bu çalışma ise, doğası gereği eleştiri ve sorgulama özelliği taşıyan mizahın ideoloji inşasındaki rolünü inceleyerek alana katkıda bulunmayı hedeflemekle birlikte izlenen yöntem olarak da diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

1. Althusser'in İdeolojik Yaklaşımı

Değerlerden, kavramlardan, düşüncelerden ve sembol sistemlerinden şekillenen ideoloji, mevcut düzeni meşrulaştıran egemen yapıların çalışma ve yönetme stratejilerini ortaya koymaktadır. Althusser, ideolojinin, toplumsal yaşantıyı farklı biçimlerde fakat her zaman ve her aşamada etkilediğini söylemektedir (Alemdar ve Erdoğan, 2002: 277). Althusser'e göre ideoloji, bireylerin gerçek var oluş koşullarını değil, gerçek var oluş koşulları ile kurdukları hayali ilişkileri temsil eder. İdeolojinin somut olarak işlerliğinin sürmesi, ideolojilerin özneler üzerinde yarattığı tabi kılma etkisi ile ilgilidir (Althusser, 2015: 40, 50, 111). İdeoloji ve anlam arasındaki ilişkiyi ilk açıklamaya çalışan, kuramcılardan biri olan Voloşinov, ideolojik olan her şeyin bir gönderene sahip olduğunu, kendi dışındaki bir şeyleri temsil ettiğini ifade etmiştir (Voloşinov, 2001: 48).

Göstergeler de tikel, maddi şeylerdir; ve daha önce belirttiğimiz gibi, herhangi bir doğa, teknoloji ya da tüketim parçası, süreç içerisinde, verilmiş tikelliğinin ötesine uzanan bir anlam kazanarak bir gösterge haline gelebilir. Bir gösterge, yalnızca gerçekliğin bir parçası olarak var olmaz; başka bir gerçekliği yansıtır ve saptırır. Buna bağlı olarak, bir gösterge bu gerçekliği çarpıtabilir, ona uygun olabilir ya da onu özel bir bakış açısından algılayabilir vb. Her gösterge ideolojik değerlendirme ölçütüne tabidir (doğru, yanlış, adil, iyi vb. olup olmadığı konusundaki değerlendirmelere tabidir). İdeoloji bölgesi göstergeler bölgesiyle çakışır. Birbirleriyle denklenirler. Nerede bir gösterge varsa orada ideoloji de vardır. İdeolojik her şey göstergesel değere (semiotic value) sahiptir (Voloşinov, 2001: 49).

İdeolojik inşa süreci çağırma ile başlayıp bir toplumsal bileşke olarak sürüp gitmektedir. Özneler edilgen algılayıcılar olarak tanımlanır. İdeolojinin işlevselliği de öznelere oluşturmak, toplumdaki tüm öğeleri isimlendirmektir (Kazancı, 2011: 4). Althusser, her tür ideolojinin somut bireyleri somut öznelere olarak çağırıldığını ifade etmektedir. İdeolojinin iki türlü işleyiş biçimi vardır: İdeoloji ya bireylerin içinden öznelere toplar ya da bireyleri öznelere dönüştürür. Althusser, bu süreci çağırma eylemi olarak tanımlamaktadır. Polisin bireye “hey sen oradaki” seslenişinin çağırma eyleminin en yalın örneklerinden biri olduğunu ifade eder. Kişinin dönüp polise bakması özne olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü bu eylemin kendisine dönük olduğunu anlamış ve kendisinin çağırıldığını kabul etmiş durumdadır. Bütün bunlar ideolojinin bireyleri özne olarak çağırıldığını göstermektedir (Althusser, 2015: 81, 83).

Genellikle kabul edildiği üzere özne terimi gerçekten de şu iki anlama gelir: 1) özgür bir öznellik: hareketlerinin yaratıcısı ve sorumlusu olan bir girişim merkezi; 2) başka bir şeyin öznesi olmuş, ona tabi olmuş varlık: daha yüksek bir otoriteye boyun eğmiş, yani özgürce boyun eğmeyi kabul etmek dışında her türlü özgürlükten yoksun varlık. Bu sonuncusu, aslında sadece kendisini yaratan etkiyi yansıtan bu belirsizliğin anlamını verir bize: Özne'nin emirlerine özgürce boyun eğsin, yani tabi olduğunu (özgürce) kabul etsin diye, yani kendi tabi oluşunun eylem ve hareketlerini “tek başına tamamla” diye, bireye (özgür) özne olarak seslenilir. Özneler ancak tabi olarak ve tabi olmak için vardır (Althusser, 2015: 89).

Althusser'e göre devlet yönetimini elinde bulunduran sınıf, kişi ya da zümrelerin, devlet iktidarını sağlayabilmeleri için benimsedikleri ideolojik anlayışı kalıcı olarak topluma yerleştirmeleri gerekmektedir. Althusser, devletin dinsel kurumlar, eğitim kurumları, hukuki kurumlar, sendikalar, aile, haberleşme ve kültürel kurumlar gibi ideolojik aygıtları kullanarak siyasal ve ekonomik iktidarı elinde bulundurduğuna değinmektedir. Egemen sınıfın kendi varoluşu için maddi, siyasal ve ideolojik koşulları yeniden üretmesi gerektiğini ifade eden Althusser, ideolojik aygıtların işlevinin ideolojiyi yeniden inşa etmek olduğunu söylemektedir (Althusser, 2015: 14, 111).

Althusser, devletin her aygıtının hem şiddet hem de ideoloji kullanarak işlerlik gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte devlet aygıtları ile ideoloji aygıtları arasında temel bir fark bulunmaktadır. Devlet aygıtı çoğunlukla şiddet kullanarak, ideolojik aygıtlar ise ideoloji kullanarak işlerlik göstermektedir. İdeolojik aygıtın baskı kullanması yalnızca uç durumlarda gerçekleşebilir. Hiç bir sınıfın ideolojik aygıtlar üstünde hegemonya uygulamadan devlet iktidarını kalıcı olarak elinde tutamayacağını ifade eden Althusser, bu aygıtların gözlemcinin karşısına birbirinden ayrı ve uzmanlaşmış kurumlar biçiminde çıktığını belirtmektedir. DİA'ların aynı hedefe yöneldiğini belirten Althusser'e göre bu hedef, üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretiminden ibarettir. DİA'ların içinde yer alan haber aygıtı, tüm yurttaşları basın, radyo, televizyon ile günlük milliyetçilik, şovenizm, liberalizm, ahlakçılık ve benzerleriyle beslemektedir (Althusser, 2015: 50- 53, 61).

2. Yöntem

Çalışmada *Karagöz*'ün çizgilerine ve mizah yazılarına yansıyan ideolojik yapıyı çözümlemek amacıyla John B. Thompson'ın ideolojinin işleyiş kipleri modelinden ve yorumlama yönteminden yararlanılmıştır. Thompson'ın geliştirdiği bu yöntem, sembolik biçimlerin belirli durumlarda tahakküm ilişkileri kurmaya ve sürdürmeye nasıl yaradıklarını göstermeyi amaçlamaktadır. Thompson, ideoloji araştırmasında sembolik biçimlerin toplumsal yaşamda oynadığı role odaklanarak, bu sembolik biçimlerin kişiler tarafından kullanılma ve anlaşılma süreçlerine bakmaktadır. Thompson, sembolik biçimleri, öznelere tarafından üretilen ve başkaları tarafından anlamlı kılınan yapılar olarak kabul etmekte; bu biçimleri eylemler, sözcükler, metinler ve görsel imgeler olarak ele almaktadır (Thompson, 2013:76, 88, 366).

Thompson, ideolojinin genel işleyiş kiplerini belirleyerek bu kipleri sembolik inşa stratejileriyle ilişkilendirir. Bu genel kipleri; “meşrulaştırma”, “taslama”, “birleştirme”, “parçalama” ve “şeyleştirme” olarak adlandırmaktadır. Bu kiplerin her zaman birbirinden bağımsız olarak faaliyet göstermediğini bazı durumlarda birbirleri ile örtüşebileceklerini de belirtmektedir. Diğer taraftan Thompson, işleyiş kiplerini belirli sembolik inşa stratejileri ile ilişkilendirir. Meşrulaştırma kipinde, “ussallaştırma”, “evrenselleştirme” ve “öyküleme” stratejilerini kullanmaktadır. Thompson, tahakküm ilişkilerinin meşru olarak temsilini sembolik biçimlerde ifade edilen “meşruluk iddiası” olarak ele almaktadır. Taslama kipini “yerinden etme”, “hüsnütabirleştirme”, ve “mecaz” stratejileriyle ilişkilendiren Thompson, bu kipi ele alırken gizleme, inkâr, örtbas etme gibi unsurları öne çıkarmaktadır. Mevcut

ilişkilerin bu unsurlar kullanılarak göz ardı edilebileceğini veya sürdürülebileceğini belirtmektedir. Thompson, ideolojinin üçüncü işleyiş kipi olan birleştirmeyi “standardizasyon” ve “bütünün simgeleştirilmesi” stratejileri ile ilişkilendirir. Bu kiple tahakküm ilişkilerinin kolektif kimlikler inşa edilerek kurulabileceğini söylemektedir. İdeolojinin dördüncü kipi olan parçalamayı, “farklılaştırma” ve “ötekinin sansüre uğraması” stratejileriyle ilişkilendirmektedir. Parçalama kipi, tahakküm ilişkilerinin devam ettirilmesine yönelik olarak hâkim sınıflara meydan okuyabilecek kişi ve grupların parçalanmasını göstermektedir. İdeolojinin beşinci işleyiş kipi ise şeyleştirmedir. Bu kipi “doğallaştırma”, “ebedileştirme” ve “adlandırma/edilgenleştirme” stratejileri ile ilişkilendirilen Thompson, bu kiple tahakküm ilişkilerinin geçici, tarihsel bir durumu sanki kalıcı, doğal ve zamandışıymiş gibi kurulabileceğini açıklamaktadır. İdeolojinin bu çeşitli kipleri ve bunlarla ilişkilendirilen sembolik inşa stratejileri anlam ve gücün toplumsal yaşamdaki etkileşimini ortaya koymaktadır. Thompson, ideolojik görüngüleri belirli sosyal, tarihsel durumlarda tahakküm ilişkilerini kurmaya ve sürdürmeye hizmet ettikleri ölçüde anlamlı sembolik görüngüler olarak değerlendirir (Thompson, 2013:77-85).

3. Mizahın Siyasal Gücü/Güçsüzlüğü

Gülme eylemini ele alan yazarlardan biri olan Platon, gülmenin iktidar için neden tehlikeli olduğu sorusu üzerinde durmuştur. Platon’a göre gülme, yerleşik düzeni bozguna uğratacak, iktidar saflarını alt üst edecek güce sahiptir. Platon, alaycı gülüşe farklı bir yer ayırır. İktidara karşı gerçekleşen alaycı bir gülüş, devlet için önemli bir tehdit anlamına gelmektedir. Düşünür, gülme eylemini bu nedenle denetlenmesi, kontrol altına alınması gereken bir eylem olarak tasvir etmiştir (Sanders, 2001: 124, 112). Platon’un mizahı kavramsallaştırma biçimi mizahın tarihsel gelişimi boyunca iktidar ile yaşadığı ilişkiyi özetler niteliktedir. Mizah, bu sorgulayıcı hatta yıkıcı niteliği (Avcı, 2003) nedeniyle tarih boyunca iktidar odakları tarafından denetim altına alınmak istenmiştir.

Gülme iktidarın ince dokulu ağını ters yüz edebilir, bu ağı birden görünür kılabılır, ama iktidarı katıksız bir vahşiliğe de dönüştürebilir, çünkü iktidarın son noktada gülmeye karşı söyleyebileceği hiçbir şey yoktur - sessiz kalır onun karşısında, en zayıf haliyle dili tutulu verir (Sanders, 2001:45).

Mizahın en önemli işlevi ele aldığı konuların komik yanlarını ortaya çıkarmak ya da muziplik yapmak değil, sorgulamaktır (Critchley, 2020: 31). Mizahın konusu olan her şey aynı zamanda onun temel eleştiri nesnesidir. Eleştirel niteliğini işlevsel kılabilen mizah, başta demokrasi kültürünün yerleşmesi olmak üzere toplumsal yaşama önemli bir katkı sunmaktadır. Bu bağlamda mizahın, insanlığı özgürleştiren, özne/ergil olma bilincini mümkün kılan, “dönüştürücü praksislerden” biri olduğu söylenebilir (Avcı, 2003). Öte yandan mizah ve iktidar arasındaki ilişkide mizahın her zaman ve her koşulda başkaldıran tarafta olduğunu ya da bir direniş alanı yarattığını söylemek mümkün değildir (Critchley, 2020: 27-28). Mizah, iktidarın baskısına karşı gelişen bir direniş biçimi olarak tanımlanmakla birlikte her mizahi yaklaşımın aynı pratiği yerine getirdiği söylenemez (Başpehlivan, 2021). Birçok tarihsel süreç mizahın iktidarın yanında/hizmetinde yer aldığını, “denetlenebilir, kullanılabilir, ele geçirilebilir veya resmi ideolojinin hizmetine sokulabilir” olduğunu göstermektedir (Fenoglio ve Georgeon, 2000: 13). Hegemonik mizah olarak tanımlanan bu mizahi yaklaşım, kurulu düzene başkaldırmak, onu sorgulamak bir yana düzenle uzlaşma eğilimi taşımaktadır. Bu mizahi yaklaşımın eleştiri okları iktidara değil, güçsüz olana çevrilmiştir (Critchley, 2020: 27-28).

4. Karagöz Mizah Dergisi

Mizahın temel işlevi olan eleştiri, Doğu ve Batı kültürlerinde farklı şekillerde varlık göstermektedir. Bu farklılığı hem Osmanlı hem Yunan mizah kültüründe önemli bir yeri olan Karagöz ve Hacivat adlı gölge oyununun özelinde gözlemlenmek mümkündür. Her iki kültürde de siyasi ilişkilerin ve siyasi aktörlerin yer almasına rağmen, oyunun işleniş biçimi farklılık göstermektedir. Osmanlı kültüründe dini/askeri iktidara ve bunların simgelerine karşı duyulan korku ve saygı siyasi mizahın zayıf kalmasına neden olmuştur. Öte yandan Yunan kültüründe Karaghisos olarak bilinen oyun, Osmanlı’dakine benzer bir sakınma veya korku içermediği için daha sivri ve net mesajlar taşımaktadır (Nicolas, 2000: 67). Buradan hareketle toplumsal veya kültürel bağlamı göz önünde bulundurulmadan mizaha dair bütüncül kavramsal tahlillerde bulunmanın mümkün olmadığı söylenebilir (Başpehlivan, 2021).

Köklü bir mizah geleneğine sahip olan Osmanlı'da basılı mizaha Meşrutiyet'ten sonra geçilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ise birçok mizah dergisinin yayın hayatına başlamasına kaynaklık etmiştir. Bu dönemde çıkan mizah dergilerinin baş tipi Abdülhamit'tir. Meclise karşı olan, mutlak yönetimi sürdürmek isteyen Abdülhamit, 33 yıl sürdürdüğü iktidarı boyunca basına karşı katı sansür uygulamalarını hayata geçirmiştir. Abdülhamit'in bu tutumuna rağmen 1908 yılı mizah basını için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemden sonra Osmanlı'da mizah dergileri ciddi bir ivme kazanmıştır. Cumhuriyet mizahının şekillenmesinde dönem mizahının belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir (Öngören, 1998: 60-65).

Cumhuriyet'in ilanından sonra mizah alanında Marko Paşa'ya kadar süren uzun bir durgunluk süreci yaşanmıştır. Bu dönemde çıkan mizah yayınları mevcut yönetimin bakış açısına paralel bir tutum sergilemiş, sorgulayıcı bir yaklaşım geliştirmemiştir. Demokrasi ve özgürlük gibi kavramlar mizahçıların ilgi alanına girmemiştir. Bu nedenle dönemin mizahının devletçi bir eğilim gösterdiği söylenebilir (Arık, 1998: 18-19).

Karagöz mizah dergisi 10 Ağustos 1908'de, yayın hayatına başlamıştır. *Karagöz*'ün ilk sahibi, kurucusu, başyazarı ve çizeri Ali Fuad Bey'dir. Yayın hayatına 1950'li yıllara kadar devam eden dergide, yazar ve çizer kadrosu olarak karşımıza Burhan Cahit, Baha Kamil, Osman Cemal, mut Nedim, Ali Haydar Halit Naci, Mehmet Baha Bey, D. Mazlum ve Ratıp Tahir gibi isimler çıkmaktadır (Çeviker, 1991: 136). 1918-1928 yılları arasında derginin başyazar kadrosunda Burhan Cahid bulunmaktadır. *Karagöz*'ün bu dönemde köy ve köylüyü ön planda tutan bir yayın anlayışı benimsediği görülmektedir. Burhan Cahid'den sonra Orhan Seyfi Orhon ve Refik Ahmet Sevengil'in de yöneticilik yaptığı dergi, 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne satılmış, yönetimine Sedat Simavi getirilmiştir (Çapanoğlu, 1970: 55).

Karagöz, okuyucuyu bilgilendirmeye yönelik bir misyon yüklenmiştir. Halkın sorunlarını çözmeyi amaçlamış, özellikle köşe yazılarında farklı alanlarla ilgili bilgiler paylaşmıştır. Örneğin sağlık alanında "Sihhi Nasihatlar", "Doktorunuz diyor ki", "Karagöz'ün Doktoru" gibi başlıklar altında birçok hastalık ve bu hastalıkların tedavi yöntemleri ele almıştır. Kültürel alanda ise "Bilgi Dağarcığı" "Karagöz'ün Üniversitesi" gibi başlıkların altında önemli tarihi olaylar, başka coğrafyaların tanıtımları gibi kültürel konulara yer verilmiştir (Kılıçer, 2005: 49).

Karagöz'de olaylar halkın anlayabileceği sade bir dille ele alınmış, işlenen konular genelde Karagöz ve Hacivat'ın karşılıklı konuşmalarıyla verilmiştir (Çakmak, 2014: 361). Kurtuluş Savaşı sürecinde Mustafa Kemal ve Anadolu Hareketi'nden yana bir tutum belirleyen dergi, (Çeviker, 1991: 134) Cumhuriyet'in ilanından sonra da kurucu kadronun gerçekleştirdiği yenilik hareketlerine karşı olumlu bir üslup geliştirmiştir. DP'nin iktidara gelmesiyle etkinliği azalan dergi, 1955 yılında yayın hayatına son vermiştir (Kılıç, 2011: 247).

5. Bulgular ve Yorumlama

Çalışmanın bu kısmında *Karagöz*'ün 28 Ekim ve 1 Kasım 1933 tarihlerinde çıkardığı iki sayısında yer alan Cumhuriyet kutlamalarını işlediği yazı ve karikatürler incelenmiştir. Derginin mizah yazılarında ve çizimlerinde inşa ettiği anlam dünyası, Thompson'un ideolojinin işleyiş kipleri (meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama ve şeyleştirme) modelinden yararlanılarak irdelenmiştir.

5.1. Bütünün Simgeleştirilmesi

Birleştirme kipi içinde yer alan "bütünün simgeleştirilmesi" stratejisi, bir ya da birden çok gruba yayılmış kolektif kimlik, birlik ve özdeşleştirme sembollerinin inşasını içermektedir. Bu stratejilerde bayraklar, milli marşlar çeşitli türde armalar, kitabeler gibi ulusal bütünlük sembolleri inşası bulunmaktadır. Modern ulus devlet gibi büyük ölçekli toplumsal örgütlenmelerde veya daha küçük örgütlenmelerde görülen bütünün simgeleştirilmesi, farklılıkları ve bölünmemeleri hükümsüz bırakarak tahakküm ilişkilerinin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır (Thompson, 2013: 82-83).

Resim 1. Karagöz/1.11.1933

Dünya- Ay yıldızın bu kadar yükseldiğini görmemişim...

Karagöz- Çelebi siz onu bulutlar sıyrıldıktan sonra görmeğe başladınız biraz daha dur, onun parlaklığı sizin gözlerinizi kamaştırarak! (1933, 1 İkinci Teşrin). *Karagöz*, s.1.¹

Onuncu yıl kutlamalarının işlendiği yazılarda meydanların süsleneceği, bayraklarla donatılacağı, kutlamaların bu meydanlarda gerçekleşeceği gibi bilgilerin tekrar edilerek verildiği görülmektedir. Cumhuriyet'in kuruluş evresinde toplum ortak amaçlar etrafında birleşmiş, bölünmez, birbirine benzer ve birbirini bütünleyen, standartlaşmış bir bütün olarak tasvir edilmiştir (Parlak, 2005: 120). *Karagöz*'ün, onuncu yıl kutlamalarını bu anlayışa paralel olarak ele aldığı görülmektedir. Derginin "bayrak, milli marş, kahramanlık" gibi unsurları ön planda tuttuğu, farklı toplumsal yapıları tek bir kimlik etrafında birleştirilme misyonunu üstlendiği söylenebilir.

Büyük bayramın kutlu günleri İstanbul'da nasıl geçecek. Birer birer anlatayım!... Cumhuriyet devrinde yapılan işlere dair lavhalarla, ilanlarla ve grafiklerle şehrin her tarafı süslenecektir. İnkılabı için konferanslar verilecek, kapalı bulunan ticarethaneler camekânlarını süsleyeceklerdir... ve bütün bunlar muzikalar hep bir den İstiklal Marşı çalacaklar. Ve sonradan meydana hazır bulunanlar hep bir ağızdan Cumhuriyetin onuncu yıl marşını söyleyeceklerdir. ! (1933, 28 Birinci Teşrin). İstanbul'da bayram şenlikleri. *Karagöz*, s.6.

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasından itibaren Kemalist ideolojiyi toplumsal alanda hâkim kılabilmek için gösterilen çaba, sanat alanını da politik yönlendirmelere açık hale getirmiştir. Kültürel alanda bir inşa sürecini başlatmak isteyen kurucu kadro, tiyatro, resim, mimari, heykel gibi alanlarda yeni arayışlara yönelmiştir. Bu alanlardan biri de müziktir. Kemalist ideolojinin resmi kültür politikasında müziğe ayrı bir önem verildiği söylenebilir. Dönem itibarıyla Osmanlı kültürüne has saray ve tekke müziği terk edilmiş, Batı müziği ve Anadolu halk müziği öne çıkmaya başlamıştır (Çongur, 2017: 65, 176).

Metinde, Cumhuriyet kutlamalarının nasıl geçeceği anlatılmış, müzik ve marşların söyleneceği bilgisi aktarılırken "hep bir ağızdan" ve "hep birden" ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadelerde toplumun tüm kesimleri aynı sayılmış, ortak bir paydada birleştirilmek istenmiştir.

Birinci günü Beyazıt (Cumhuriyet meydanı)nda geçit resmi yapılacak. Evlerde ve makamlarda tebrik yapılmayacaktır... Ve sonra Beyazıt kulesinin yanında bulunan yerde vali bey bir hitabe söyleyerek halkın bayramını kutlayacak... (1933, 28 Birinci Teşrin). Tebrikler. *Karagöz*, s.4.

Sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlar için kullanılan, kentsel yaşamın geçtiği önemli kamusal mekânlar olan kent meydanları, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sosyal yaşamın uzantısı olarak tasarlanmıştır (Özer ve Ayten, 2005: 96). Erken Cumhuriyet döneminde bu meydanlara hem siyasal hem kamusal kimlik yüklendiği görülmektedir. Tüm yurttaki onuncu yıl kutlamaları için bir buluşma noktası

¹ Çalışmada, yer alan tüm karikatür altı yazılar, yazım kuralları gözetilmeden original kaynağa uygun olarak yazılmıştır.

olarak belirlenen meydanlar, dergide yeni rejimin iletişim mekânı ve ulusal bütünlük simgesi olarak ele alınmıştır.

Bunun böyle olduğunu hükümetimiz de bilir. ... haydi bakalım mübarek bayram şerefine, Cumhuriyetin yüzü uyu hürmetine şimdiye kadar bütün dileklerimiz nasıl bir bir yerine geldiyse buda öylece hasıl olur inşallah.. Kendimiz için istemiyoruz, millet işidir, be yahu! (1933, 28 Birinci Teşrin). Ayinei devran. *Karagöz*, s.3.

Kemalist ulus-devlet modelinde, devleti ulusun kendisi olarak gören bir anlayış hâkimdir. Devlet ve millet öğeleri ulus-devlet adı altında birleştirilmiş, tek bir kavram haline getirilmiştir. Bu durum her iki kavramın özdeşleşmesini sağlamıştır. Yeni rejim tek başına “birey” olarak vatandaşa değil, “görevleri olan vatandaşlara” önem vermiştir (Kahraman, 1996: 1069). Metinde geçen “bütün dileklerimiz nasıl bir bir yerine geldiyse” ifadesi ile tüm toplumun talepleri ve beklentileri ortak kabul edilmiştir. Toplumsal alan homojen bir bütün olarak ele alınmış bireyden ziyade milletin önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Şimdi yeniden çalışma devri geldi. On senede yüz yıllık yol aldık. Gelecek ikinci on yılda iki yüz yıllık yol almalıyız. Çünkü her işe daha ziyade tecrübe sahibi olduk, demektir. (1933, 1 İkinci Teşrin). Yeni bir hızla yeniden çalışmaya atılmalıyız. *Karagöz*, s.4.

Metinde geçen “On senede yüz yıllık yol aldık” ifadesi ile toplumsal farklılıklar görmezden gelinmiştir. Birinci çoğul kullanılarak “millet” sözcüğüne atıfta bulunulmuş, “biz” sözcüğüne yüklenen anlamlar bütünü simgeleştirilmesine neden olmuştur.

5.2. Hüsñütabirleştirme

Taslama kipi içinde yer alan “hüsñütabirleştirme” sembolik inşa stratejisinde eylemler, kurumlar ve kişilerin olumlu bir değerlendirilmesi yapılmaktadır (Thompson, 2013: 80).

Almanyanın Cümhur Reis Maraşal Hindenburg Cümhuriyetimizin onuncu yıl dönümü münasebetiyle şunları yazmıştır... Sadık silah arkadaşlığını Almanyanın asla onutamayacağı yiğit millete, Reisinin şuurlu idaresi altında devamlı bir inkişafa doğru ilerlemesini dilerim. (1933, 28 Birinci Teşrin). Hindenburg diyor ki. *Karagöz*, s.7.

Karagöz, Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg’un Cumhuriyet kutlamaları ile ilgili mesajını sayfasına taşımıştır. Derginin kendi söylemlerine paralellik gösteren “Reisinin şuurlu idaresi”, “yiğit millet” gibi ifadelerin yer aldığı bu mesajı, doğrudan anlatım ile aktardığı böylelikle hüsñütabirleştirme stratejisinden yararlandığı görülmektedir.

Padişah, kendi keyfine dokunmamak şartile yurdun böyle parçalanıp yabancılara geçmesine razı oldu. Ama yurdu seven kahraman yürekli millet bu işe razı olamazdı. (1933, 28 Birinci Teşrin). Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli. *Karagöz*, s.3.

Dergi, Cumhuriyet’i, toplumsal ve siyasal alandaki yenilikleri “başarı ve kahramanlık” gibi unsurlarla ele alınmıştır. Metinde “*yurdu seven kahraman yürekli millet*” tamlaması kullanılmış, millet kavramı kahramanlıkla özdeşleştirilmiştir.

Başımızda dünyanın saydığı başkumandan, olduğu halde durmadan dinlenmeden boyuna yürüyor, boyuna ilerliyoruz... Gazinin arkasından gittik ve bu sabah tan yeri ağarırken bir de dönüp arkamıza baktık, on yılda tam on kere on yıllık yol atlamış olduğumuzu görünce şaşırдық... Aşk olsun! Dedik. Dünyada hiçbir millete nasip olmayan öyle bir rekor, yirminci asırda Türkü, bütün dünyanın inkılap şampiyonu yapmıştır. Baş kumandanı Gazi olan milletin, bu şampiyonluk elbet te hakkıdır... ne mutlu Türkün bu ikinci (Ergenekon) bayramını gören gözlere! (1933, 28 Birinci Teşrin). Az gittik, uz gittik, on yılda yüzyıl gittik. *Karagöz*, s.3.

İncelenen tüm metinlerde olduğu gibi bu metinde de Atatürk saygınlık yaratacak unsurlar ile ele alınmıştır. Soyadı kanunu henüz çıkmadığı için “Atatürk” sözcüğü kullanılmamış, “Reis, Baş kumandan” gibi isimlere yer verilmiştir. Atatürk’ün dünyanın saydığı bir başkumandan olduğu aktarılmış, on yılda gerçekleşen “şampiyonluklar” Atatürk’le ilişkilendirilmiştir. Kemalizm’in ulusal kimlik inşasında önemli bir unsur olan “Türk kimliği” de metinde övgü dolu bir şekilde işlenmiştir.

Cumhuriyet devrinde memleketimizde Tiyatro san'atı ilerledi. Şehir Tiyatrosu yenilikler göstermeğe, gittikçe yükselmeğe başladı. Halka Tiyatro zevkini tattıran Darülbeydi san'atkarlarını takdir ederiz. İpek biraderlerin himmetiyle ve fedakârlığıyla ipek filimin yaptığı filimler günden güne güzelleşmekte dir... Balkan devletlerinde bile yapılamayan bu işlerin az zamanda Türkler tarafından hem de mükemmel suretle çekilmeğe başlanılan bu filmler Türk zekâ ve istidadına bir delildir. (1933, 1 İkinci Teşrin). Sinema ve Türk filimleri. *Karagöz*, s.4.

Bir de Cumhuriyet hükümetinin Türk parasile Türk iradesile yaptığı şu yolların uzunluğuna baktık. Arada dağlar kadar değil, dünyalar kadar fark olduğunu gördük. Doğrusu bunu çok beğendik!" (1933, 28 Birinci Teşrin). Doğrusu bunu çok beğendik. *Karagöz*, s.8.

Türk ulusal kimliğinin doğuşunda Osmanlı'da yaşanan aşağılanma ve ötekileştirme pratiklerinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda "kaba, cahil, anlayışsız, akılsız" anlamına gelen Türk kelimesi, hakaret amacıyla kullanılmıştır. Medrese eğitim sisteminde yer alan birçok dini kaynakta Türk, "barbar ve insanlık dışı yaratıklar" olarak tanımlanmaktadır. Bu aşağılayıcı ve hor gören bakışın Batılı tarihçiler tarafından da pekiştirildiği söylenebilir. Nitekim gerek Ortaçağ gerek Yakınçağ tarihinde Türkleri barbar ve şiddet düşkünü yaratıklar olarak tanımlayan birçok eser bulunmaktadır. Bu durum Türk ulusal bilincinde tüm dünyanın Türklere karşı olduğu, Türklerin tarih boyunca haksızlığa uğradığı, yalnız bırakıldığı gibi fikirlerin kemikleşmesine neden olmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte siyasi ve toplumsal alanda gelişen reaksiyonlarda "anlaşılama sendromunun" veya "yalnızlık psikolojisinin" belirleyici olduğu söylenebilir. Türklüğe karşı gelişen bu olumsuz inşayı yıkmak, Cumhuriyet'in kurucu tezlerinden biri olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte Türklerin diğer halklara ve kavimlere göre üstün olduğuna, diğer hakları yönetme hakkına sahip olduğuna ilişkin bir inancın gelişmeye başladığı görülmektedir. Bu eğilimin yerleşik hale gelmesi, (Akçam, 2008: 55-56) Türk olmanın kendisinin ontolojik bir değer olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Dönem itibarıyla, "Türk" sözcüğü özne-isim olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bora, 1996: 168, 194). Derginin Türk sözcüğüne yüklenen bu misyona bağlı kalarak "Türk zekâsı", "Türk kahramanlıkları", "Türk iradesi", "Türk fedakârlıkları" gibi söz dizilerine yer verdiği görülmektedir.

Sevimli Cumhuriyetimiz bugün onuncu yılını doldurdu. Bu on yılda yapılan işleri saymakla bitiremeyiz. On yılda yüz yıllık yol alan milletimiz bundan sonra artık her şeyi oldu bitti dememelidir... (1933, 28 Birinci Teşrin). Yaptığımız işler yapacağımız işlerin bir başlangıcıdır. *Karagöz*, s.3.

Cumhuriyet "sevimli" olarak tanımlanmış; okuyucunun zihninde kurucu kadronun da aynı arketiple okunması istenmiştir.

Cumhuriyet devrinde de maarife de çok ehemmiyet verildi. Okuyup yazmayı kolaylaştırmak için harf inkılabı yapıldı. Şimdiye kadar millet mekteplerinden 800 bin kişi şehadetname aldı... (1933, 28 Birinci Teşrin). Millet mektepleri. *Karagöz*, s.2.

Dünya devletleri arasında şanlı şerefli bir yeri olan Türkiye Cumhuriyeti 1923'den 1933'e kadar neler yaptı? Şimdi size onları da her sene olan işleri ayrı ayrı yazarak sayıp dökeyim:

1928 - ... Din işleri dünya işlerinden ayrıldı. Millet'in kolayca okuma yazma öğrenebilmesi için yeni Türk harfleri kabul edildi.

1929 - herkese okuma yazma öğretebilmek için millet mektepleri açıldı.

1931- Türk çocukları eskiden rast gele mekteplere giderlerdi. İlk tahsilin Türk mekteplerinde olması mecburi tutuldu. (1933, 28 Birinci Teşrin). Refik Ahmet Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli hesap. *Karagöz*, s.3.

Kemalist hegemonya, Osmanlı'da önemli bir yeri olan gelenekselin ve dinsel toplumsal alandan sökülmesi yoluyla kurulmuştur. Bu süreçte Müslüman-Osmanlı özneye alternatif bir özne yaratılmaya çalışılmıştır (Çelik, 1998). Osmanlı İmparatorluğu ile dolayısıyla tarihsel geçmişiyle bağlarını koparmak isteyen Cumhuriyet, yeni bir Türk kimliği, Türk ulusu inşa etme çabasına girmiştir (Çongur, 2017: 68). Yeni Türk kimliği laik, modern, ilerlemeci olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık Osmanlı'ya ilişkin her tür ifade, dışlayıcı unsurlarla çerçevelenmiştir (Çelik, 1998). *Karagöz*, dönemin bu hâkim anlatısına paralel olarak Osmanlı ve Cumhuriyet'i birbirinden bağımsız ve birbirinden tamamen farklı

iki ülke olarak ele almıştır. Eğitimle ilgili yapılan yenilik hareketleri sıralanırken bir karşılaştırmaya girilmiş, Osmanlı Dönemi'ndeki eğitim kurumları düzensiz, disiplinsiz olmakla eleştirilmiştir.

1932- Türkiye'nin elli altı şehrinde gençleri yetiştirecek, herkesi bir araya toplayıp aydınlatacak ve eğlendirecek halk evleri açıldı. (1933, 28 Birinci Teşrin). Refik Ahmet Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli hesap! *Karagöz*, s.3.

Kemalist ideolojinin ihtiyaç duyduğu yurttaş tipolojisi; eğitilmiş, modern, inkılabı anlamış/benimsemiş, bir bireye kaşılık gelmektedir. İdealize edilen bu yurttaş tipolojisini inşa edebilmek amacıyla çeşitli kurumlar açılmıştır. Bu kurumların arasında özellikle eğitim alanında faaliyet gösteren halkevleri/halkodaları ve Türk mektepleri yer almaktadır. Toplumun bir şeyler öğrenmesi, bilgi alışverişinde bulunması için açılan halkevleri, gerçekleştirilmek istenen kültür inkılabının altyapısının oluşmasında merkezi bir rol oynamıştır. Halkevlerinin temel amacı inkılabı yaymak, halkı eğitmek ve halk ile devlet arasında ilişkiyi kuvvetlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda halkevlerinde hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Halkevlerinde bulunan kütüphaneler vasıtasıyla öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılmıştır. Sağlık, tarım gibi birçok alanda kurslar açılmış, işlevsel bilgiler paylaşılmıştır (Özdemir ve Aktaş, 2011: 242-248, 260-261). Öte yandan Türk mektepleri de tıpkı halkevleri gibi eğitim faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Yeni alfabenin öğretilmesi ve okuma-yazma oranının artırılması amacıyla kurulmuştur. Bu mekteplerde asıl olarak okuma-yazma öğretilemekle birlikte günlük hayatta kullanılabilecek temel becerilerin kazandırılması da amaçlanmıştır (Kaplukan, 2012: 190).

Karagöz, halkevlerini ve Türk mekteplerini toplumu aydınlatma görevini yüklenen kurumlar olarak işlemektedir. Toplumsal aydınlanma ifadesi ile Kemalist ideolojinin yayılması ve bu ideoloji perspektifindeki yurttaş bilincinin oluşması kast edilmektedir.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü bayramının bir faydası da Cumhuriyetin nimetlerinin faziletlerinin bilene bilmeyene öğretmesi, anlatmasıdır. On yılda neler kazandığımızı herkes gördü, duydu, anladı. (1933, 1 İkinci Teşrin). Bayramımız sevinç içinde geçti. *Karagöz*, s.1.

Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşen tüm modernleşme hareketleri bir kazanım olarak görülmüştür. Yazılarda toplumun her kesiminin “bu kazanımları” fark etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hüsniütabirleştirme stratejisinin ortaya çıktığı metinlerde, özellikle Cumhuriyet devrimlerine methiyeler sıralanmıştır.

Bu bayram güzel yurdumuza dışarıdan da birçok misafirler geliyorlar. Türk Cumhuriyetinin yıl dönümünü kutlamaya gelen dost devlet mümessillerine hoş geldiniz deriz! (1933, 28 Birinci Teşrin). Dışarıdan da geliyorlar. *Karagöz*, s.2.

İnsan, komşu ve dost Balkan devletlerinin Avrupada kendi mallarına buldukları müşterileri işidiyorda imreniyor vallahi! Biz de bu işin bir yolunu bulalım yahu. (1933, 1 İkinci Teşrin). İşin can alacak noktası budur. *Karagöz*, s.4.

Cumhuriyetimizin onuncu yıl dönümünde güzel İzmirimiz de tam 200 mektebin açılış merasimi yapıldı... Cumhuriyet devrinin nurlu birer abidesi olan bu mekteplerimizin çoğalması yurdumuzda okuma yazma arzusunda olan yavrularımızın ne kadar arttığını gösterir. (1933, 1 İkinci Teşrin). Ha babam ha. *Karagöz*, s.2.

Metinlerde mevcut düzene saygı duyan ve koruyan kesimler yüceltilmiştir. Metinler içinde “güzel İzmir’imiz, dost devlet mümessilleri, komşu ve dost Balkan devletleri” gibi sözcük gruplarının yer aldığı görülmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir rolü olan İzmir, Cumhuriyet sonrasında da Kemalist ideolojinin sembolik unsurlarını taşıyan bir şehir olarak tasvir edilmiştir. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nın ve Cumhuriyet'in bir simgesi olarak görülmüştür. Diğer yandan metinlerde yalnızca İzmir ve Balkan ülkeleri değil, Cumhuriyet kutlamaları için yabancı ülkelere gelen konuklar da hüsniütabirleştirme stratejisi ile işlenmiştir.

İktisat Vekili Celal Bey Anadolu seyahatine çıkıyor. Evvela İzmire gidecek, üzüm, incir, buğday gibi dışarı sattığımız şeyleri, sonra madenlerimizi tetkik edecek. Köylülerle görüşecek. Onların dertlerini dinleyecek. İktisat Vekilimiz dışarı satışı bir yoluna korsa doğrusu büyük, çok büyük bir iş yapmış olur. (1933, 1 İkinci Teşrin). İşin can alıcı noktası budur. *Karagöz*, s.4.

“İktisat Vekili Celal Bey”in Anadolu seyahatine çıkmasını ve köylü ile görüşmesini ele alan metin, otoritenin toplumla kurduğu ilişkiyi olumlu bir şekilde çerçevelemiştir.

Yurdumuzun dört köşesinde canlanan fabrikaların, tezgâhların, imalathanelerin yaptıkları bu güzel işleri gördükçe sevincinde insanın gözleri yaşıyor. Böyle bir milletin sırtı yere gelir mi yahu! (1933, 28 Birinci Teşrin). Topraktan para çıkarıyoruz. *Karagöz*, s.3.

Ekonomik kalkınmaya sayfalarında sık sık yer veren *Karagöz*'ün, bu konuyu işleyen metinlerinde “millet” kavramına vurgu yaptığı görülmektedir. Metinde Türk milleti çalışkan olma özelliği üzerinden övülmüştür. Çalışma ve başarma millet olmanın en önemli şartı olarak aktarılmıştır. Ekonomik kalkınma “millet meselesi” olarak görülmüş, görev ve çalışma bilinci vurgulanmıştır. “Fabrikaların, tezgâhların, imalathanelerin” yaptıkları işler millet ile özdeşleştirilmiş, taslama kipinin hüsütübirleştirme stratejisinden yararlanılmıştır.

5.3. Ötekinin Sansürlenmesi

Ele alınan dönemde *Karagöz*'ün “Osmanlı - Cumhuriyet” karşılaştırması yaptığı, Osmanlı'ya dair tüm unsurları öteki çerçevesinde değerlendirdiği görülmektedir. İdeolojinin faaliyet göstermesine aracılık eden parçalama kipinde hâkim grupların tehdit olarak gördüğü kişi veya gruplar parçalanarak veya olumsuz şekilde yansıtılarak gösterilmektedir. Parçalama kipinin sembolik inşa stratejilerinden “ötekinin sansürlenmesi” içeride veya dışarıda bulunan bir düşman inşası ile bu gruplara karşı kolektif bir karşı koyma ya da onu sansürleme çağrısında bulunulur (Thompson, 2013: 83).

Resim 2. *Karagöz*/28.10.1933

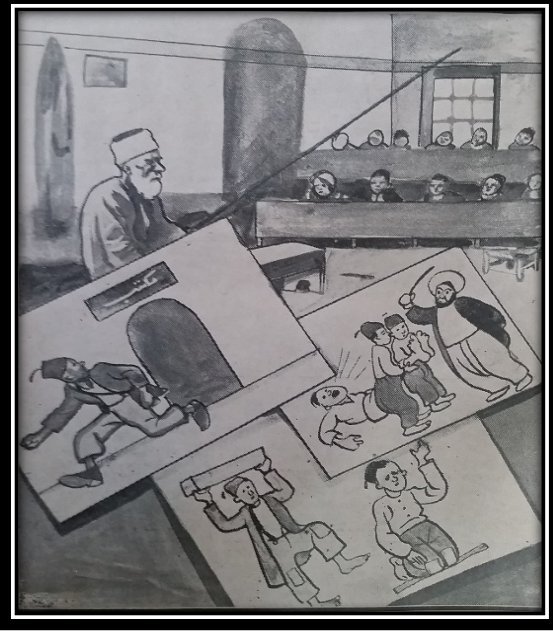
Karagöz - Karaköz, bu delikanlı nasıl böyle çabuk ilerliyor?

Hacivat- Boynunda saltanat boyunduruğu, ayağında esir zinciri olmadığı için Hacivat! (1933, 28 Birinci Teşrin). *Karagöz*, s.1.

Karikatürde koşar adım ilerleyen genç erkek, yeni kurulan Cumhuriyet'i temsil etmektedir. Karikatürün alt yazısında *Karagöz* ile *Hacivat*'ın bir durum değerlendirmesi yaptığı görülmektedir. *Hacivat*'ın *Karagöz*'e Cumhuriyet ile Osmanlı Devleti'ni karşılaştırarak verdiği cevap karikatürde yansıtılmak istenen anlamın tamamlanmasına yol açmıştır. “Saltanat boyunduruğu” ifadesi kullanılarak Osmanlı'ya dair imgeler ötekileştirilmiştir.

Resim 3. Karagöz/28.10.1933

Resim 4. Karagöz/28.10.1933

Resim 5. Karagöz/28.10.1933

Resim 6. Karagöz/28.10.1933

Eski mektebin hapisneden farkı yoktu, eski mahkemede bir sarıklı tek başına aklına eseni yapardı, eski imam nikâhı bir sözle kıyar bir sözle bozulurdu! (1933, 28 Birinci Teşrin). Eski devirle yeni devir arasındaki değişim, *Karagöz*, s.4-5.

Karagöz, 28 Ekim'de çıkan sayısında orta sayfasının tümünü kapsayan "eski ve yeni" karşılaştırmasının yapıldığı karikatür (Resim:3, 4, 5, 6,7,8) ve yazılara yer vermiştir. "Eski devirle yeni devir arasındaki değişim" başlıklı karikatürlerde toplumsal ve siyasal hayattaki değişimler Osmanlı ve Cumhuriyet karşılaştırılması yapılarak ele alınmıştır. Derginin, eğitim ve hukuk alanlarında yapılan değişiklikleri, bir kıyaslama yapılabilecek şekilde sayfalarına taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan bu karikatürlerin kadın ve erkeğin Cumhuriyet ile birlikte değişen dış görünüşüne, kamusal alandaki görünürlüğüne dikkat çekmeyi amaçladığı da söylenebilir.

Resim 7. Karagöz/28.10.1933

Cümhur reisimiz büyük Gazi, Başvekilimiz İsmet Paşa kadın erkek köylü kentli her sınıf halkla konuşup herkesin isteğini dinleyip yerine getiriyorlar; eskiden hükümet adamlarının yüzünü bile göremezdik! (1933, 28 Birinci Teşrin). Eski devirle yeni devir arasındaki değişim. *Karagöz*, s.4.

“Eski devirle yeni devir arasındaki değişim” başlıklı yazının devamında “eski ve yeni” siyasetçilerin karşılaştırmasının yapıldığı görülmektedir. Bu karşılaştırmada sayfada yer alan diğer görsellerden farklı olarak karikatür yerine Atatürk’ün gerçekleştirdiği yurt gezilerinden bir fotoğraf karesi kullanılmıştır. Bununla beraber Atatürk’ün bulunduğu fotoğrafın yanında eski hükümeti veya padişahı gösteren bir karikatür kullanılmamıştır. Fotoğraf altı yazısında “*eskiden hükümet adamlarının yüzünü bile göremezdik*” ifadesi eklenmiş, “Osmanlı” hem görsel hem yazılı olarak sansürlenmiştir.

Resim 8. Karagöz/1/11.1933

Hacivat- Karagöz arkana bak, altı yüz senede gidemediğimiz yolu on senede gitmişiz.

Karagöz- Hacıvat, artık arka ile işimiz yok, tutuğumuz bu yolun düzlüğünü daha ilk adımı atarken. Haydi yolumuza devam edelim, ilerde daha güzel şeyler göreceğiz. (1933, 28 Birinci Teşrin). *Karagöz*, s.8.

Çocukluğumda Karagöz'e giderdim... Eski günler geride kaldı. Ve tatlı sözlü Karagöz, dumanlı mahalle kahvesinden yurdun temiz havasına çıktı...(1933, 28 Birinci Teşrin). Karagözün bayramı. *Karagöz*, s.3.

Bizim Kütahyamız çinilerle nam alan bir memlektir... Kiremit deyipde geçmiyelim. Bir zamanlar Marsilyadan getirttiğimiz kiremitlere milyonlar veriyorduk. Bu pek lüzumlu olan şeyi de artık Kütahya fabrikaları yapıyor. Hem de Avrupa kiremitleri kadar sağlam ve güzel. (1933, 28 Birinci Teşrin). Topraktan para çıkarıyoruz, *Karagöz*, s.4.

Cumhuriyet'in kuruluş evresinde öteki imgesinde değişiklikler olmuş, Türk millî kimliğinin ötekisi dinî dünya görüşünün çerçevelediği eski medeniyet yani Osmanlı Devleti olmuştur. Bu durum eski kimliğe dair yeni bir tasavvur oluşturmaya yol açmıştır (Bora, 1996: 41). Dergi, Osmanlı ve Cumhuriyet karşılaştırılmasını işlediği birçok yazısında "Osmanlı" sözcüğünü kullanmamaktadır. Osmanlı'yı kast ettiği yazılarında "Bir eski devirlerde, Eski günler, altı yüz senede gidemediğimiz yol, Bir zamanlar" gibi ifadelerle yer vermektedir. Osmanlı'ya dair tüm unsurlar "eski" ile ilişkilendirilmiş, Kemalizm'in karşısında yer alan her tür düşünce ve bu düşünceleri benimseyen toplumsal kesimler olumsuz bir çerçevede işlenmiştir.

Eski yubaz ruhunun şapka altına sinmiş yeni gölgeleri bu günlerde bir gençliktir tutturmuşlar:

Ah gençlik, vah gençlik, anam gençlik canım gençlik!... Fakat bu günün uyanık gençliği, dünün karga kafalı çömezleri değil ki o eski tüyleri dökülmüş tilkilerin martavallarına kansınlar. (1933, 28 Birinci Teşrin). Eski Tilkiler, yeni gençler. *Karagöz*, s.4.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki süreçte Osmanlı ile tarihsel bağlarını koparmak isteyen kurucu kadro, sadece Osmanlı'yı değil, aynı zamanda yapılan yenilikleri benimsemeyen toplumsal kesimleri de öteki olarak ele almış, bir nevi iç düşman olarak belirlemiştir. Dergide "yobazlar" olarak tanımlanan ve Osmanlı ile ilişkilendirilen gruplar iç düşman olarak yansıtılmıştır.

5.4. Mecaz

Taslama kipi içinde yer alan "mecaz" sembolik inşa stratejisi dilin ya da genel olarak sembolik biçimlerin temsili bir şekilde kullanılmasıdır. Bu inşa stratejisinin altında farklı strateji kümelerinden söz etmek mümkündür. Bunlar kapsama, düzdeğişmece ve eğretilmedir. Eğretilme toplumsal ilişkileri, bunları ya da bunlar içine yerleşik kişi ve grupları gerçekte olmadıkları niteliklerle temsil ederek, olumlu veya olumsuz anlam yüklenmesi ile gerçekleşir (Thompson, 2013: 81).

Her kesin başına şapka, arkasına düzgün uruba usulü giyip kılığı kıyafeti düzelmesi kabul edildi, miskinlik yuvası olan tekkeler kapatıldı. (1933, 28 Birinci Teşrin). Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli hesap!. *Karagöz*, s.3.

Kemalizm'in "öteki'si Türk toplumunun geri kalmasına neden olan "geçmiş"tir. Geleneksel olanı "İslam"la özdeşleştiren Kemalizm için ilerlemek eski ile arasına mesafe koymak anlamına gelmektedir (Cengiz, 1993: 46). Bu nedenle yeni kurulan Cumhuriyet, Batı uygarlığının doğal bir parçası olarak görülmüştür (Fuller, 2010: 45). Dergi, Osmanlı'nın toplumsal hayatında sadece dini pratiklerin gerçekleştiği yerler olarak değil, sosyalleşmeyi sağlayan iletişim mekânı olarak da önemli bir yeri olan tekkeler için "miskinlik yuvası" eğretilmesini yapmıştır.

5.5. Standardizasyon

İdeolojinin üçüncü işleyiş kipi olan birleştirme kipinin sembolik inşa stratejilerinden biri de "standardizasyon" dur. Bu strateji, sembolik biçimler ve sembolik mübadelenin temeli olarak tanımlanan standart bir çerçeveye uyarlanır. Dilsel açıdan farklı gruplara karşı ulusal bir dilin oluşturulması, müşterek kimliğin ulus devletin sınırları içinde tanımlanması bu stratejiye örnek gösterilebilir (Thompson, 2013: 82).

İştittik ki bazı ateşli genç kızlarımız asker olmak istiyorlarmış. Doğrusu hanım kızlarımızın bu arzusunu çok beğendik. Ve bugün dünya biliyor ki Türk kadını her sahada ileri gitti, her yerde vazife aldı. Silah da Türk kadını için yabancı bir şey değildir. İstiklâl Harbinde cephane taşıyarak ordumuza yardım eden ve hatta cenge giren fedakâr Atalarımızın büyük namları tarihe

geçti. Gide gide bu da olacak! (1933, 1 İkinci Teşrin). Her gönülde bir aslan yatar!. *Karagöz*, s.4.

Metinlerde inşa edilen “kadınlık” imgesi üzerinden ortak tarihsel geçmişe yönelik bir anlam oluşturulmak istenmiştir. Bu ortak tarihsel geçmiş, Kurtuluş Savaşı ile başlayıp bitmektedir. Bu nedenle metinde, Türk kadınının kahramanlıklarını dile getirirken yalnızca Kurtuluş Savaşı vurgulanmış, Osmanlı ise bu standardizasyonda yer almamıştır.

1926- Kadına ailede, cemiyette layık olduğu yüksek yeri veren müdeni kanun kabul edildi. (1933, 28 Birinci Teşrin). Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli hesap!. *Karagöz*, s.3.

Türk kadını! Sana hakkını veren Cümhuriyettir. Öz tarihimizi, öz dilimizi Cümhuriyet öğretti. (1933, 28 Birinci Teşrin). *Karagöz*, s.4.

Kemalist ideoloji ile birlikte oluşturulan kadın imajı, Cumhuriyet öncesinden oldukça farklıdır. Kadın haklarına yönelik gelişmeler ulus inşasının yapı taşlarından birini teşkil etmiştir. Bu dönemde toplumsal alana çıkmış “modern kadın” imajına doğru bir değişim kaydedilmekle birlikte kadının ailenin itibarını ve namusunu koruyan ahlaki ve davranışsal değerlere sahip olması da beklenmektedir (Acun, 2007: 91-112). Bu yazılarda “Türk kadını” ifadesi ile Cumhuriyet sonrası inşa edilmek istenen kadın tipolojisi kast edilmektedir. Kadın ve kadınlık imgeleri standart bir çerçevede ele alınmıştır.

Cumhuriyet modernleşme hareketinde idealleştirilen modern toplum bir proje olarak sunulmuştur. Cumhuriyet’in en önemli amacı yalnızca siyasal olarak güçlü olmak değil, (Çongur, 2017: 44) “kaynaşmış, bütünleşmiş, türdeş halk mitosunu” sürekli kılmaktır (Çelik, 1998:30-31). Bu nedenle kadınlık, gençlik, köylülük tanımlamaları üzerinden bir tektipleşme sağlanmaya çalışılmış, toplumsal alan homojen bir yapıya kavuşturulmak istenmiştir.

Büyük bayram işte geldi... Köy bayramları şöyle başlayacak: Birinci günü, Cümhuriyet meydanında köy halkı, köy ihtiyar hey’eti köy Fırka ocağı, muallim ve talebeler, jandarma ve harp malülleri, askerlik yapmış olanlar, şehit çocukları sıra ile meydana dizilecekler... Bu toplantıda köyün okumuşları Cümhuriyetin faydalarını anlatacak. Ve milli türküler söylenecek... Ey köylü dayılar, bu güzel günde gülün söyleyin, eğlenin ve oynayın. Bayramınız kutlu olsun! (1933, 28 Birinci Teşrin). Köylerde neler olacak. *Karagöz*, s.4.

Hem nüfusun hem de işgücünün büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu için Kemalist ideoloji “köylülüğü” idealize etmiştir. Bu dönemde mutlak bir milli dayanışma için önemli görülen Anadolu köylüsüne özgün bir rol biçilmiştir (Zürcher, 2011: 52). *Karagöz*’de köy ve köylülüğe yönelik müşterek bir anlam inşasının yanında “dayanışma” vurgusunun yapıldığı görülmektedir.

5.6. Ussallaştırma

Meşrulaştırma kipi, tahakküm ilişkilerini; meşru, adil, desteklemeye değer olduğuna dair bir anlam taşımaktadır. Meşrulaştırma kipinin sembolik inşa stratejilerinden biri “ussallaştırma”dır. Ussallaştırma stratejisi, toplumsal ilişki veya kurumun savunulması, haklı çıkarılması ve desteklemesi gibi aşamalardan oluşmaktadır. Bununla beraber akıl yürütme ve ikna etme çabasını içermektedir (Zürcher, 2011: 79).

Durmiyalım, düşeriz. Türk inkılâbı asrı yıla sığdırdı. İnkılâbı seven yayar. (1933, 28 Birinci Teşrin). *Karagöz*, s.6.

Avrupaya yaş meyva satmak istiyoruz. Bu işle uğraşanlar var. Fakat hala istenildiği gibi bir şey yapılamadı... Gelin etmeyin, eylemeyin, el birliğiyle bu işin bir çaresini bulalım. Memleketimizin şu güzel mahsulünü yok pahasına eritmeyelim. (1933, 28 Birinci Teşrin). Ah şu işler, ah şu işler!. *Karagöz*, s.3.

Büyük şerefli bayramı nurlar içinde geçirdik. Laf sırası geldide söylüyorum. İştittigimize göre bayram için milyonlarca ampul satılmış, binlerce top bayraklık kumaş satılmış... Varsın kazansınlar kimsenin kazancımızda gözümüz yok, amma bizim söylemek istediğimiz şey işte böyle fırsatları sezip kazanmanın yolunu bilmiyoruz. Ve bu ilmi öğrenmedikçe para sahibi olamayız vesselâm! (1933, 1 ikinci Teşrin). Doğrumu değil mi?. *Karagöz*, s.2.

Biz Türk filimlerinden gümrük alma değil ya onları dışarı göndermek için lazimgelirse fedakârlık edip onlara yardım etmeliyiz. Yahü! (1933, 1 ikinci Teşrin). Sinema ve Türk filimleri. *Karagöz*, s.4.

Kemalizm'in, idealize ettiği yurttaş tipolojisinde, toplumsal yarara hizmet etme belirleyici bir yer edinmektedir (Kahraman, 1996: 1069). *Karagöz*'ün, bu yaklaşıma paralel bir anlam dünyası yarattığı görülmektedir. Dergi; görev, sorumluluk, fedakârlık gibi unsurlar çerçevesinde tanımladığı yurttaşlık kavramını "ussallaştırma" strateji ile sunmuştur. "İnkılâbı seven yayar, böyle fırsatları sezip kazanmanın yolunu bilmiyoruz, lazım gelirse fedakârlık etmeliyiz" gibi ifadelerin yer aldığı bu metinlerde, Kemalizm'le ilgili tüm temalar "haklı çıkarma, desteklenme ve akılcı gösterme" gibi unsurlar kullanılarak ele alınmıştır.

Radyo medeniyetin çok değerli bir icadıdır. En uzak, en hücre vatan köşelerinde oturanların bile dünya işlerinden haber almalarına, şehirlerde çalınan söylenen şarkıları; türkülerini, musiki'yi dinleyip eğlenmelerine okumuş adamların büyük merkezlerde verecekleri konferansları herkesin işitip istifade etmesine yardım eder... Gücü yeten herkesin aza çoğa bakmayıp birer Radyo makinası alması, evine koyması lazımdır, faydalıdır. Ama bu işte hükümetimize de düşen vazife vardır... Bunun içinde radyo fiatları ucuzlamalıdır... Radyo halkın terbiyesinde en faydalı vasıtalarından biridir. (1933, 28 Birinci Teşrin. Ayinei Devran. *Karagöz*, s.3)

Radyo, bir kitle iletişim aracı olarak yeni toplumsal koşulların kabul edilmesi açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle yazı, radyonun neden gerekli olduğunu aktarmakla birlikte hükümete de yapılan bir çağrı niteliği taşımaktadır. Bir şeyi örtük olarak söylemek bazen açık söylemekten daha etkili olabilmektedir (Yıldız ve Günay, 2011: 158). "Radyonun her evde olması gerektiğini ifade eden bu yazıda asıl söylenmek istenen örtük bir mesajla iletilmektedir.

Hacıvat- Aman ne hoş, ne güzel. Bu elbiseyi şu şapkeyi o buyun bağımlı ipekli gömleği nereden aldın.

Karagöz- Hepisi bizim, hepsi bizim, kendi yurdumuzun malı! Yerli malı giymek isteseydik sokağa peştamalla çıkmamız lazımgelirdi. Ne vardı bizde?

Hacıvat- Bütün giydiklerimiz, kuşandıklarımız hatta yiyeceklerimiz hep dışarda gelirdi.

Karagöz-İşte Cumhuriyetimizin on yılda kurduğu fabrikalar bize bunları kazandırdı. (1933, 28 Birinci Teşrin). Muhavere. *Karagöz*, s.3.

Derginin her sayısında yer alan Muhavere başlıklı köşesinde Karagöz ve Hacıvat'ın karşılıklı konuşmalarına yer verilmektedir. Bu konuşmaların içeriğini güncel politikalar ve Karagöz'ün başından geçen olaylar oluşturmaktadır (Heinzelmann, 2004: 46). Yukarıda yer alan, Muhavere köşesine ait olan bu yazıda Cumhuriyet'in kazanımlarına odaklanılmaktadır. Cumhuriyet sonrası değişen giyim kültürü ile ilgili konuşan Karagöz ve Hacıvat konuyu ekonomik kalkınmayla ilişkilendirmiştir. Mevcut düzeni meşru kılmak için kurucu unsurlar tarafından yok sayılan tarihi geçmiş olumsuz imgelerle vurgulanmış böylece ussallaştırma stratejisi yapılmıştır.

5.7. Düzdeğişmece

Mecaz inşa stratejisi altında ele alınan strateji kümelerinden biri de "düzdeğişmece"dir. Düzdeğişmece bir şeyin vasfını, yan ögesini ya da bağlantılı bir özelliğini temsil eden bir terimin, terimle atıfla bulunan şey arasında bir bağlantı olmaksızın o şeyin kendisine atıfta bulunmak anlamına gelmektedir. Düzdeğişmece aracılığıyla gönderge bir şeyle ilişkilendirilerek olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilebilir (Thompson, 2013: 81).

Gece şehrin muhtelif yerlerinde fener alayları yapılacak Harbiye mektebinden ve Taşkışlıdan bir kafile saat 20 de fener ve meşalelerle hareket edeceklerdir... Ankarada radyo ile kısa bir konferans verilecektir... Dolma bahçede millet sarayında vali tarafından bir balı verilecektir. (1933, 28 Birinci Teşrin). Gece Yapılacak Şenlikler. *Karagöz*, s.4.

"Millet sarayı" ifadesi örtük olarak Osmanlı ve padişahı hedef almış, eskiden padişaha ait olan o sarayın artık halkın olduğu ifade edilmek istenmiştir.

1925 – Tayyare cemiyeti kuruldu, yurdumuzu müdafaa için tayyareler alınmaya başlandı. Köylünün başındaki aşar belası kaldırıldı, Ecnebilerin elindeki tütün rejisi devlete geçti. Maden işletme, fabrika kurma işlerine yardım için Sanayi ve Maaden Bankası kuruldu. (1933, 28 Birinci Teşrin). Cumhuriyet nasıl kuruldu? On yılda neler yapıldı? Aydın ay belli hesap! *Karagöz*, s.3.

Cumhuriyet kurulduktan sonra ekonomik alanda yapılan değişikliklerden biri de köylünün verdiği aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Osmanlı’dan kalan bu uygulamada, köylü ve çiftçi tarlasından elde ettiği ürünlerinin onda birini devlete bırakmaktadır. Aşar vergisi düzdeğişmece yöntemiyle bir “bela” göstergesi olarak inşa edilmiş, Osmanlı’nın ekonomik düzenine ait bu sistem, olumsuz bir imge ile ilişkilendirilmiştir.

5.8. Farklılaştırma

Parçalama kipi sembolik inşa stratejilerinden biri olan farklılaştırma stratejisi gruplar arasındaki ayrımı, farklılıkları ve bölünmeleri vurgulanmaktadır. Farklı görülen kişi veya grupların bir araya gelmesini ve mevcut ilişkilere meydan okunmasını engellemek için bu kesimlerin mevcut düzene katılmalarını engelleyen nitelikleri öne çıkartılır (Thompson, 2013: 83).

Uzun senelerden beri Van ve havalisinde şekavet yapan Bira bindo isimli çete reisi, arkadaşları tarafından öldürülmüş... Amansız takipten kurtulamayacaklarını anlayan çete efradı, haklarında yapılacak cezanın hafiflenmesi için hükümete dehâlet etmeği reislerine teklif etmişler. Reisleri buna muhalefet edince herifi öldürerek kendileri teslim olmuşlardır. Eh ne ise zararın neresinden dönülürse kârdır, derler... Ha şöyle imana gelin! (1933, 28 Birinci Teşrin). İmana gelin. *Karagöz*, s.7.

Metinde farklılaştırılan gruplar olarak “çeteler” karşımıza çıkmaktadır. Devlete teslim olmayan dolayısıyla mevcut toplumsal düzene yarar sağlamayan çete liderinin diğer üyeler tarafından öldürülmesi makul ve doğal bir sonuç olarak görülmüştür.

Sonuç

Althusser’e göre devletin ideolojik aygıtlarının temel işlevi, ideolojiyi yeniden üretmek ve bireylere aşılama çalışmasıdır. Böylece bu aygıtlar bireylerin belli şekilde hareket etmelerini sağlamaktadır (Althusser, 2015: 14). Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Kemalist değerlerin toplumsal hayatın her alanında inşa edilmesi sürecinde birden fazla aygıtla ihtiyaç duymuştur. Dönem gazeteleri, yeniden inşa edilen toplumsal düzenin topluma benimsetilmesinde ve öğretilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Demir, 2016: 17). Dönem mizahçıların Cumhuriyet reformlarının toplumsal alanda yerleşmesi için gayret gösterimleri eleştirel bakış açısı geliştirmeleri zorlaştırmıştır (Arık, 1998: 17-18). Cumhuriyet’in kurucu kadrosunun milliyetçi, modern, ilerlemeci, rasyonel bir toplum hedeflemesi, basını da belirlenen bu hedeflerin bir taşıyıcısı olarak görmesi mizah basınının, tekdüze bir üslup benimsemesine neden olmuştur (Sipahioğlu, 1999: 16-18).

Althusser’e göre ideolojik aygıtlar egemen sınıfın getirdiği düzene saygılı davranmanın öğretilmesi misyonunu üstlenmektedir. Althusser, her tür ideolojinin somut bireyleri somut özneler olarak çağırıldığını, bireyleri öznelere dönüştürdüğünü ifade etmektedir (Althusser, 2015: 40, 81). *Karagöz*, kalkınma konusunu işlediği yazılarında görev ve çalışma bilincine vurgu yaparak Kemalist ideolojinin belirlediği yurttaş tipolojisinin neler yapması gerektiğini aktarmıştır. Bu bağlamda derginin bireyleri öznelere dönüştürmeye yönelik bir anlam dünyası oluşturduğu söylenebilir.

Karagöz, onuncu yıl kutlamalarını Cumhuriyet’in rüşünü ispat ettiği bir süreç olarak kavramış, toplumsal ve siyasal alanda gelişen tüm yenilik hareketlerini bir “kazanım” olarak işlemiştir. Kemalizm’in idealize ettiği daima ülkesi için çalışan, Batılı tarzda giyinen, Batı kültürüne hâkim, eğitilmiş bireye ve topluma nasıl ulaşılacağı sorusunu yanıtlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan *Karagöz*’ün toplumun zihinsel haritasında yer alan eski egemen sınıfa yani Osmanlı’ya ait tüm bilgileri yeniden inşa etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Osmanlı’yı olumsuz unsurlar çerçevesinde işleyen dergi, Cumhuriyet’in tarihsel bağlamını Kemalist ideolojiye göre kurmuş, Osmanlı’yı ötekileştirmiştir.

Mizahın en önemli özelliği sisteme uyumlanması değil, görünenin ardındaki gerçekliği gösterebilmesidir. Sorgulayıcı işlevinin olmadığı bir mizah anlayışı ise tahakkümün en önemli

aktörlerinden birine dönüşebilir. Otoritenin biçimlendirdiği resmi ideolojinin aracı haline gelebilen bu tür bir mizah, kitleleri yanlış yönlendirme özelliğine sahiptir (Arık, 2006: 121-130). Ele alınan metinler Kemalizm'in, *Karagöz*'ün çizer ve yazar kadrosu tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığını ortaya çıkaracak niteliktedir. *Karagöz*'ün, anlam inşası muhalif ve sorgulayıcı duruştan uzaktır. Dergi, bağımsızlık savaşı vermiş, yeni bir yönetim şekli benimsemiş toplumun, ihtiyacı olan birlik ve beraberlik duygusunu korumayı amaçlamıştır. Çalışma boyunca ele alınan karikatür ve mizah yazılarında Kemalist ideoloji tarafından yüklenen anlamların ön planda olduğu, kurucu değerlere bağlı kalındığı görülmektedir.

Kaynakça

- Acun, F. (2007). Görsel verilerde kadın imajı (1923-1960). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 91-112.
- Akbaba, B. ve Birbudak, T. S. (2009). Milli 004Dücadele ve Cumhuriyet Dönemi mizah basınında Mustafa Kemal Atatürk imajı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Dergisi*, 29, 1250-1274.
- Akçam, T. (2008). Türk ulusal kimliği üzerine bazı tezler. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik Cilt 4* (ss. 53-63) içinde. İletişim Yayınları.
- Alemdar, K.ve Erdoğan, İ. (2002). *Öteki kuram*. Erk Yayınları.
- Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.). İthaki Yayınları.
- Arık, B. (2006). Bir Demet Tiyatro dizisi bağlamında popüler kültürde sistemiçi direniş olanakları. *Edebiyat Dergisi*, 15, 121-130.
- Avcı, A. (2003). Toplumsal eleştiri söylemi olarak mizah ve gülmece. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-166-subat-2003-sayi-166-subat-2003/2354/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulmece/3891>.
- Bedir, A. (2019). *Yakın dönem siyasi tarihinin karikatür üzerinden analizi: Karagöz 1922-1939* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Bora, T. (1996). İnşa döneminde Türk milli kimliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 71, 168-194.
- Critchley, S. (2020). *Mizah üzerine*. (S. Sam, Çev.). Monokl Yayınları.
- Cengiz, A. (1993). *Türkiye'nin Batılılaştırılması*. Ayrıntı Yayınları.
- Çakmak, F. (2014). Karagöz mizah dergisi sütunlarında Birinci Dünya Savaşı. M. Daş, T. Törel, İ. Sever, B. Kucak, M. Ş. Erkek ve Y. Öztürk, (Ed.). *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyum Bildiri Kitabı* (ss. 361-381) içinde. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Çapanoğlu, M. S. (1970). *Basın tarihimizde mizah dergileri*. Garanti Matbaası Yayınları.
- Çelik, N. B. (1998). Kemalist hegemonya üzerine. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-105-106-ocak-subat-1998/2301/kemalist-hegemonya-uzerine/6280>.
- Çeviker, T. (1991). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü 3*. Adam Yayıncılık.
- Çongur, E. (2017). *Ulusal kimliği tiyatro ile kurmak Türk tiyatrosunun kimlik inşasındaki işlevi*. İmge Kitabevi.
- Demir, S. T. (2016). *Türkiye'de mizah dergileri kültürel hegemonya ve muhalefet*. Seta Yayınları.
- Fenoglio, I. ve Georgeon F. (2000). Sunuş (A. Berktaş, Çev.). I. Fenoglio ve F. Georgeon (Ed.). *Doğu'da mizah* (ss. 7-14) içinde. Yapı Kredi Yayınları.
- Fuller, G. (2010). *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*. (M. Acar, Çev.). Timaş Yayınları.
- Göleç, M. (2016). Hakimiyet-i Milliye gazetesine göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye Bulgaristan ilişkileri. *Türkiyat Mecmuası*, 26(1), 147-168.

- Heinzelmann, T. (2004). *Osmanlı karikatüründe Balkan sorunu 1908-1914*. (S. Türkis Noyan, Çev.). Kitap Yayınevi.
- İnce, B. G. (2010). Erken Cumhuriyet dönemi basınından üç portre, üç fikir: Sabiha (Zekeriya) Sertel, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi. B. Ulusoy (Ed.). *Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu* Kitabı (ss. 177-204) içinde. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Kahraman, H. B. (1996). Kemalist cumhuriyetçilik, yurttaşlık ve demokrasi ilişkisi üstüne. *Varlık*, 1069, 2-8.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 172-194.
- Kazancı, M. (2011), Althusser, ideoloji ve iletişimin dayanılmaz ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(1), 55-87.
- Kayış, Y. (2016). *Atatürk Döneminde siyasi karikatür* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kılıç, S. (2011). Contribution of Karagoz humour magazine (1908-1955) to sociocultural transformations of the Turkish society which derives its sources from the Karagoz humour practices and its importance through the perspective of the Turkish cultural history. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 237-247.
- Kılıçer, G. S. (2005). *Karagöz (1930-1938) siyasi, mizahi bir halk gazetesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Kopar, M. (2016). Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında basın iktidar ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1), 117-135.
- Nicolas, M (2000). Karagöz'de insanlık komedyası (A. Berktaş, Çev.). I. Fenoglio ve F. Georgeon, (Ed.). *Doğu'da mizah* (ss. 65-78) içinde. Yapı Kredi Yayınları.
- Oğuzhan, E. (2009). Atatürk döneminde basın ve basın özgürlüğü. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 1(1), 106-122.
- Ova, N. (2005). *Harf inkılabı ve Türk basını (1928 -1929): Vakit, İkdam ve Hakimiyet-i Milliye örnekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk mizahı ve hicvi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özer, M. N. ve Ayten, M. A. (2005). Kamusal odak olarak kent meydanları. *Planlama Dergisi*, 33, 96-103.
- Özdemir, Y. ve Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (45), 235-262.
- Parlak, İ. (2005). *Kemalist ideolojide eğitim*. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Sanders, (2001). *Kahkahanın zaferi – yıkıcı tarih olarak gülme*. (K. Atakay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Sipahioğlu, A. (1999). *Türk grafik mizahı*. Dokuz Eylül Yayınları.
- Şirin-Selçuk, F. (2010a). Cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilmesinde Kars halkevi ve Doğu dergisinin rolü. *Folklor/Edebiyat*, 61, 73-104.
- Şirin-Selçuk, F. (2010b). Ulus devlet inşasında basının rolü: Falih Rıfkı Atay. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(1), 137-148.
- Tamer, A. (2011). Kurtuluş Savaşı'ndan tek parti dönemine iktidar ve mizah basını ilişkisi devlet arşivindeki izler. Ö. Barlı ve D. Tellan (Editörler), *Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu Bildiriler Kitabı*. (ss. 211-226). Erzurum: Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

- Thompson, J. B. (2013). *İdeoloji ve modern kültür: Kitle iletişimi çağında eleştirel toplum kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Voloşinov, V.N. (2001). *Marksizm ve dil felsefesi*. (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Yıldız, U. F. ve Günay, V. D. (2011). Yazınsal söylemin ideolojik boyutu. *Synergies Turquie* 4, 153-167.
- Zürcher, E. J. (2011). Kemalist düşüncenin Osmanlı kaynakları. İnel, A. (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss. 44-55) içinde. İletişim Yayınları.

Bu çalışma **intihal tespit programlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detect softwares and no plagiarism detected.

Bu çalışmada “**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**” kapsamında uyulması gereken kurallara uyulmuştur.

In this study the rules stated in the “**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**” were followed.

Makale tek bir yazar tarafından yazılmıştır.

The article was written by a single author.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum ya da kişi ile **çıkar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.